

УДК:
316.624:323.1

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXV) XII, vol=37
Бр. 3 / 2013.
стр. 65-89.

*Јелена Вукоичић**
Београд

ЕТНИЧКО НАСИЉЕ И ИДЕНТИТЕТ

Сажетак

У овом чланку аутор разматра непосредан однос између насиља и идентитета у процесима етничке мобилизације и сукоба. Утицај етнички мотивисаног насиља на идентитет, као и идентитета на насиље, је толико јак да се може рећи да су ова два феномена међузависна; постојање снажног осећаја етничког идентитета значајно олакшава колективну мобилизацију и подстиче сукобе, док, са друге стране, сукоби и насиље јачају етничке везе, емпатију и идентитет. Истиче се то да посебан значај улоге етнички мотивисаних оружаних конфликта у афирмацији идентитета лежи у чињеници да се насиљем у јако кратком временском периоду постижу резултати за које би, иначе, биле потребне деценије, некад чак и векови, као и то да су етнички идентитети афирмисани на овај начин снажнији, отпорнији и дуготрајнији од идентитета насталих „класичним“ културним обликовањем. Насиље, стога, како захваљујући свом деструктивном, тако и стваралачком потенцијалу, представља вероватно најзначајнији фактор обликовања етничког и националног идентитета.

Кључне речи: етничка заједница, етнички / национални идентитет, етничка мобилизација, етнички сукоб, насиље, рат.

* Докторант, Факултет политичких наука, Београд.

ЕТНИЧКИ ИДЕНТИТЕТ И ЕТНИЧКИ СУКОБИ

Идентитет представља један од важнијих квалитета личности који се дефинише како унутрашњим својствима личности, тако и њеним окружењем, односно спољашњим утицајима – економским, политичким, идеолошким итд.¹⁾ Појам идентитета као социолошког концепта односи се првенствено на везу између појединца и одређене категорије или групе. Процес изградње идентитета заправо је процес класификације и повезивања појединца са неким или нечим другим,²⁾ обзиром да је идентитет заснован на истовременом опажају сличности и разлика. На индивидуалном нивоу идентитет је увек вишеслојан – свака особа истовремено припада одређеном броју категорија и група људи на основу свог пола, етницитета, држављанства, религијске припадности и других карактеристика. У случајевима када одређена категорија постане основ формирања групе, идентитет постаје друштвена веза између појединца и заједнице, што је случај са етничком и националном припадношћу.³⁾

Етничка заједница представља заједницу насталу на скупу заједничких карактеристика које укључују порекло, територију, језик, културу, историју и, у многим случајевима, религију. Уколико оваква заједница поседује политичку свест, односно уколико је у стању да политички формулише своје аспирације и интересе, она такође, истовремено, може да се дефинише и као национална. Етничке групе и нације карактерише висок ниво друштвене солидарности и сложен осећај идентитета; оне деле сећања и поседују континуитет, учествују у заједничким активностима и обично су везане за одређену територију, чак и ако нису настањене на њој.⁴⁾ Ове заједнице увек имају неку врсту друштвено потврђене повести о свом народу, приказану у усменим или музичким предањима, историјским уџбеницима и другим јавно расположивим извори-

1) Зоран Милошевић, „Улога идеологије у развоју личности“, *Политичка ревија*, бр. 1/2009, стр. 55-66, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 61.

2) Richard Jenkins, *Social Identity*, Routledge, London, 1996, pp. 3-4.

3) Погледати: Јасна Милошевић, „Значај националног идентитета“, *Српска политичка мисао*, бр. 1-4/2003, стр. 155-168, Институт за политичке студије, Београд, 2003; Јован Базић, „Национални идентитет у процесу политичке социјализације“, *Српска политичка мисао*, бр. 4/2011, стр. 335-354, Институт за политичке студије, Београд, 2011.

4) Погледати: Anthony D. Smith, *Nationalism*, Polity Press, Cambridge, 2010.

ма.⁵⁾ Њихов заједнички идентитет укључује реторику о неразделивости, суверенитету или аспирацији ка суверенитету, политичкој легитимности, заједничком језику, култури, пореклу и посебном односу према одређеној територији која се сматра домовином.

Иако је етнички / национални идентитет само један у низу групних идентитета са којима појединац може да се поистовети, он и даље представља доминантну врсту идентитета у савременом друштву; идентификација на етничкој и националној основи у свету под утицајем сталних промена пружа припадницима одређене заједнице смисао и суштину, стога им помажући да се изборе са, често контрадикторним, осећањима и искуствима са којима се суочавају у свом свакодневном животу. Како наводи Радослав Гађиновић, човек са идентитетом представља значајан субјекат друштва, док друштво са идентитетом представља стабилан темељ индивидуалне, социјеталне и националне безбедности.⁶⁾ Етнички идентитет је, заправо, „извор смисла и искуства једног народа“⁷⁾, док је етничка припадност основни начин стварања заједништва и реда из оног што би, иначе, био хаос.

Моћ етницитета великим делом лежи у перцепцији повезаности путем заједничке историјске судбине, с обзиром да се етничка група у основи може дефинисати као колективитет у оквиру ширег друштвеног система са стварним или претпостављеним сећањима на заједничко порекло и историјску прошлост, и културним фокусом на једном или више симболичких елемената дефинисаних као епитом етничке / националне заједнице.⁸⁾ Ово су управо оне карактеристике које често етнички идентитет постављају испред свих осталих модела идентификације који се налазе на располагању појединцима и заједницама. Према речима Вокера Конора, „интуитивно убеђење у заједничко порекло је оно због чега је етно-национални идентитет дубље укореван и моћнији него што су

5) Погледати: Michael Hechter, *Containing Nationalism*, Oxford University Press, Oxford, 2000; Anthony D. Smith, *Ethno-Symbolism and Nationalism: A Cultural Approach*, Routledge, London and New York, 2009.

6) Радослав Гађиновић, „Национални идентитет и безбедност модерне државе“, *Наука, безбедност и полиција*, бр. 1, стр. 17-31, Криминалистичко полицијска академија, Београд, 2011, стр. 17.

7) Миша Стојадиновић, „Изазови формирања идентитета у савременом друштву“, *Политичка ревија*, бр. 3/2011, стр. 69-82, Институт за политичке студије, Београд, 2011, стр. 71.

8) R.A. Schermerhorn, *Comparative Ethnic Relations: A Framework for Theory and Research*, Random House, New York, 1970, p.12. Погледати: Anthony D. Smith, *The Cultural Foundations of Nations: Hierarchy, Covenant and Republic*, Blackwell, London, 2008.

то идентитети који нису засновани на сродству, као што су класа, заједничка вера, регион или држављанство”.⁹⁾

Етничка лојалност почива на изразито комплексним процесима идентификације и стварања хијерархије, као и културне диференцијације и промена, који затим стварају основу за модел категоризације других особа, ширење граница у оквиру групе, као и за идентификацију захваљујући којој људи почињу да гаје дубока и интензивна осећања према великим друштвеним ентитетима, која далеко превазилазе непосредно лично искуство. Социобиолошки процеси, стога, модификују исконске солидарности.¹⁰⁾ Другим речима, заједничка искуства, или перцепција тих искустава у историјском контексту, истог „третмана“ чланова једне етничке групе од стране „других“, стварају осећај заједничке судбине.

Ово је, вероватно, највећи разлог што, без обзира на предвиђања појединих социолога и политиколога из шездесетих и седамдесетих година о тренду опадања утицаја етничитета, културе и религије на државу и друштво генерално, услед економског и технолошког развоја, међународна политичка сцена од почетка осамдесетих година, а нарочито након завршетка хладног рата, показује управо супротне тенденције – етничитет и религија, у различитим облицима, и даље представљају факторе који у великој мери обликују међународне односе и врше утицај на њих, а у појединим случајевима чак имају превласт над економијом и геополитиком.¹¹⁾ У савременом, глобализованом свету снага и привлачност етничких и религијских корена и веза, заправо, само добијају на тежини, пружајући људима острва сигурности у мору брзих и несигурних промена. Како примећује Семјуел Хантингтон, „људи не живе руководећи се једино разумом. Они не могу да калкулишу и делују рационално док не дефинишу своје сопство. Политика интереса претпоставља идентитет. У временима брзе друштвене промене успостављени идентитети се растварају, сопство мора да буде редефинисано и створени нови идентитети“.¹²⁾ За све оне који су суочени са потребом дефинисања или редефинисања сопственог

9) Walker Connor, “The Nation and its Myth”, in *Ethnicity and Nationalism*, Anthony D. Smith (ed.), pp. 48-57, E.J. Brill, Leiden, 1992, p. 53.

10) Robin M. Williams Junior, *The Wars Within: Peoples and States in Conflict*, Manas Publications, New Delhi, 2004, p. 26.

11) Погледати: Војислав Становић, *Политичке идеје и религија*, Удружење за политичке науке и Чигоја штампа, Београд, 2003.

12) Семјуел Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, Романов, Бања Лука, 2000, стр. 107.

идентитета, етницитет и религија пружају логички и емоционално прихватљиве моделе идентификације, као и, макар привидне, осећаје сигурности и посебности. Уосталом, оно на шта људи у кризи идентитета (али и многим другим кризама) могу да рачунају су крв и уверења, вера и породица. Људи се удружују са онима који имају сличног претка, религију, језик, вредности и институције, а удаљују од оних код којих је то различито.¹³⁾

Феномени „оживљавања етницитета“ и „експлозије идентитета“, са којима се свет суочио у двадесетом веку¹⁴⁾, довели су, између осталог, и до успона још једног феномена – пораста броја етнички мотивисаних ратова у периоду након завршетка Другог светског рата, а нарочито после хладног рата.¹⁵⁾ Етнички мотивисани сукоби чинили су око половину свих грађанских ратова током четрдесетих и педесетих, и око три четвртине грађанских ратова током следећих деценија; интензитет побуна етничких група утростручио се између раних педесетих и касних осамдесетих година.¹⁶⁾ Предвиђања великог броја утицајних политиколога о будућности ових конфликта подједнако су суморна као и њихова реалност у најближој историји. Према мишљењу Хантингтона, „у овом новом свету најважнији и најопаснији сукоби неће бити сукоби између друштвених класа, богатих и сиромашних или других економски одређених група, него између људи који припадају различитим културним ентитетима“.¹⁷⁾ На сличан начин, Жак Делор сматра да „ће будуће сукобе пре изазвати културни него економски чиниоци или идеологија“.¹⁸⁾

Поред тога што представљају највише заступљену форму ове врсте политичког насиља, етнички мотивисани ратови такође су

13) Исто, стр. 140.

14) Војислав Становић, „Појам националне мањине и третирање индивидуалних и колективних права“, *Годишњак Факултета политичких наука*, стр. 479-503, Факултет политичких наука, Београд, 2008, стр. 479.

15) Период друге половине двадесетог века и политичке, економске и културне глобализације, између осталог, карактерише сталан пораст броја грађанских, најчешће етнички мотивисаних, ратова, као и експанзија других облика политичког насиља. Погледати: Радослав Гађиновић, *Политичко насиље и глобализација*, Драслар Партнер, Београд, 2008; Ненад Кецмановић, *Домети демократије*, ФПН, Београд, 2005; Радомир М. Милашиновић и Срђан М. Милашиновић, *Основи теорије конфликта*, Факултет безбедности, Београд, 2007.

16) Семјуел Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, Романов, Бања Лука, 2000, стр. 283.

17) Исто, стр. 28.

18) Jacques Delors, "Questions Concerning European Security", *Adress*, International Institute for Strategic Studies Brussels, 10.09.1993, p. 2.

познати по својој изразитој бруталности, деструктивности и дуготрајности. Насилни конфликти у којима су примарне линије поделе етнички идентитети често су изузетно сурови и тешко их је зауставити... Када једном почну, у први план на свим странама избија само преживљавање; процес конфликта, сам по себи, ствара страх од истребљења, жељу за осветом и дубоко неповерење према сваком договореном решењу.¹⁹⁾ Основни проблеми који се јављају при покушајима обуздавања и заустављања етнички мотивисаног комуналног насиља у највећој мери су изазвани високим степеном, често разорне, емотивности која лежи у корену ових сукоба, а чији се интензитет повећава интензивирањем и пролонгирањем конфликта. За разлику од ратова који се воде из „чистих интереса“, етнички мотивисани ратови првенствено настају из усковитланих емоција и дубоких страхова, а ови исти мотиватори имају главне улоге и у осталим фазама конфликта. У својој анализи комуналних сукоба између различитих етничких заједница, које он назива „ратовима због неодговарајуће границе“, Хантингтон наглашава да „насиље због неодговарајуће границе може потпуно да се заустави за одређени период времена, али ретко се трајно завршава. Ратови због неодговарајуће границе обележени су честим примирјима и прекидима ватре, али не и свеобухватним мировним уговорима који решавају главна политичка питања. Они имају тај опет-и-опет квалитет, зато што су укорењени у дубоким сукобима ...који обухватају антагонистичке односе између група из различитих цивилизација. Ови сукоби потичу из географске близине, различитих религија и култура, одвојених друштвених структура и историјског сећања два друштва. Током векова то може да се развије и да основни сукоб испари. Или сукоб може да ишчезне брзо и брутално, ако једна група истреби другу. Ако се ниједно од овога не догоди, сукоб се наставља, као и рекурентни периоди насиља. Ратови због неодговарајуће границе одвијају се са прекидима; сукоби због неодговарајуће границе су непрекидни“.²⁰⁾ Илузорно је и размишљање о томе да је у већини оваквих конфликта могуће постићи трајно компромисно решење које би, бар у одређеној мери, задовољило обе стране. Много чешћи резултат ових ратова је стање „бесконачне привремености“ које може да траје јако дуго, некада деценијама, можда и чешће вековима. Етнички сукоби када се

19) Robin M. Williams Jr., *The Wars Within: Peoples and States in Conflict*, Manas Publications, New Delhi, 2004, p. 5.

20) *Исто*, pp. 323-324.

догађају унутар држава трају шест пута дуже него ратови између држава, а као резултат њиховог продуженог карактера имају за последицу велики број мртвих и избеглица.²¹⁾ Поред тога, чак и „када се постигну споразуми, њих често не потпишу сви учесници и они обично не трају дуго“. Из овог разлога „многи од ових савремених ратова су, једноставно, последња рунда у продуженој историји крвавих сукоба“.²²⁾ Управо у овој чињеници лежи основни проблем и разорна моћ етнички мотивисаних оружаних конфликта, која их ставља на чело свих оружаних сукоба, како по деструктивности, тако и по недостатку могућности предвиђања и контроле.

ЕТНИЧКА МОБИЛИЗАЦИЈА, НАСИЉЕ И ИДЕНТИТЕТ

Значај који разлике између етничких група имају „интензивира се у временима нестабилности, друштвених и политичких промена, односно онда када је потребан „други“ као „непријатељ“, како би се у „атмосфери угрожености“ лакше придобила подршка припадника заједнице. С тим циљем активира се етнички идентитет који „одређује симболичку конструкцију културне разлике и дихотомизацију других као странаца.“²³⁾ Свака претња систему вредности, идентитету, територијалном интегритету и, на крају крајева, физичком опстанку етничке групе доводи до мобилизације њених чланова. Оваква чињеница није необична, с обзиром да тенденција идентификовања појединца са групом представља опште присутну појаву која посебно добија на значају у периодима друштвених и политичких криза у којима долази до пораста егзистенцијалне несигурности припадника одређене заједнице. У случајевима етнички мотивисаних оружаних сукоба, стога, долази до јачања односа и веза по етничким линијама, као и јачања улоге свих компонената ове врсте идентитета у свести и свакодневном животу чланова групе. Припадници угрожене заједнице на спољашњу претњу реагују тако што „затварају“ границе око своје групе, искључујући тако оне који јој не припадају; истовремено долази до стварања опште

21) Исто, pp. 280-281.

22) Исто.

23) Милена Пешић, „Национални идентитет и интеркултурни дијалог“, *Национални интерес*, бр. 2/2012, стр. 165-197, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 184.

сагласности о питањима која се тичу опстанка и одбране групе, повећавања самосвести и унутрашње контроле.²⁴⁾

Утицај етничитета на конфликт и насиље и обратно толико је јак да се може рећи да су ова два феномена међузависна; постојање снажног осећаја етничког идентитета значајно олакшава колективну мобилизацију чланова групе, док, са друге стране, сама мобилизација јача етничке везе, емпатију и идентитете. Према речима Едварда Ц. Толмана, код људских бића постоји фундаментална склоност ка заједничком животу, што не представља искључиво сарадњу у оквиру групе, већ такође, с обзиром на тенденцију појединца да се идентификује са заједницом, колективну одбрану групе од било какве претње споља. Идентификација са, и лојалност према групи су врло, врло дубоке. Када је она угрожена појединци који је чине хрле у њену одбрану, пошто ништа не зближава чланове групе онако како то чини заједнички непријатељ.²⁵⁾ Никада се не осећамо тако чврсто спојени са својим пријатељима као онда када се ујединимо са њима у борби против заједничког противника.²⁶⁾

Снага етничитета, која постаје нарочито опипљива у кризним ситуацијама, не може се, међутим, приписати искључиво егзистенцијалним страховима појединаца; етнички идентитет, како је већ истакнуто, сам по себи представља један од најмоћнијих модела идентификације, посебно у смислу стварања границе између „припадника” и „странаца”, односно успостављања поверења и сарадње унутар заједнице и, истовремено, стварања анимозитета према оним, етнички другачијим, групама које се доживљавају као непријатељске. Однос према другима, суштински, у великој мери дефинише и објашњава концепт етничког и националног идентитета.²⁷⁾

Неповерење и непријатељство између припадника различитих заједница, иначе, нису искључиво карактеристике етничких група и нација, нити јединствени продукти идеологије национализма, већ

24) Robin M. Williams Junior, *The Wars Within: Peoples and States in Conflict*, Manas Publications, New Delhi, 2004, p. 115.

25) Edward C. Tolman, "Drives toward War", in *War*; Bramson and Goethals (eds.), Basic Books, New York and London, 1964, pp.174-176.

26) Gordon W. Allport, "The Role of Expectancy", in *War*; Bramson and Goethals (eds.), Basic Books, New York and London, 1964, p. 182.

27) Сандра Раденовић, „Национални идентитет, етничитет, (критичка) култура сећања“, *Филозофија и друштво*, бр. 3, стр. 221-237, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2006, стр. 231.

крајњи резултати процеса одређења и класификације, који дефинишу сваки облик групног идентитета. Групни идентитет се, уосталом, конструише и одржава управо у супротности и интеракцији са „другим“, док је нејасно да ли би, без такве интеракције, уопште и дошло до његовог стварања.²⁸⁾ Као што истиче Хантингтон, „...људски је мрзети. За самоодређење и мотивисаност људима су потребни непријатељи: конкуренти у послу, супарници у постигнућу, противници у политици. Они природно не верују и доживљавају као претњу оне који су различити и могу да им нашkode,²⁹⁾ из чега произилази да је оно што је људима заједничко више осећај заједничког непријатељства, него преданости заједничкој култури.³⁰⁾

Осећај припадности заједници и „дизање“ морала пре, током и након сукоба не одиграва се, међутим, увек спонтано, већ се, углавном, подстиче од стране политичких и интелектуалних елита, медија, образовних система и других канала утицаја, сталним истицањем заједничких карактеристика припадника једне етничке групе или нације, а нарочито оних које ту групу чине другачијом од непријатеља. Процес етничке мобилизације разликује се од случаја до случаја, али такође постоје нека генерална правила везана за ову врсту политичке акције. Главни услови за успешну мобилизацију на етничкој основи укључују осећај заједничког идентитета, као и повезаност у оквиру групе, колективне проблеме у сферама политике, економије или културе и могућност деловања у односу на репресивну контролу државе. Културна дискриминација и конфликти (савремени и историјски) са другим, етнички различитим, групама ојачавају идентитет и стварају осећај дуготрајне неправде. Јак идентитет и заједнички осећај неправде углавном доводе до појаве лидера и кључних активиста; уз минималну могућност политичке акције, вероватноћа мобилизације се повећава.³¹⁾ У великом броју случајева етничких обнова, односно етногенеза, доминантан модел је рана појава интелектуалаца који разрађују приказе митова, интерпретирају историју, дефинишу колективне претње и непријатеље, и позивају се на заједничке интересе. Патриотске

28) Pal Kolsto, "Introduction: Assessing the Role of Historical Myths in Modern Society", in *Myths and Boundaries in South-Eastern Europe*, Pal Kolsto (ed.), Hurst & Company, London, 2005, p. 15.

29) Семјуел Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, Романов, Бања Лука, 2000, стр. 144-145.

30) *Исто*, стр. 354.

31) Погледати: Ted Robert Gurr, *Minorities at Risk: A Global View of Ethnopolitical Conflicts*, United States Institute of Peace, Washington D.C., 1993.

фразе које се понављају изнова и изнова у ратничком контексту навикавају људе на могућност рата, док националистички бирои „пропаганде и просвећености” промишљено изграђују очекивања јавности. Онда када се људи навикну да посматрају одређеног непријатеља као претњу, следећи корак је стварање „коначног очекивања” које ће довести до самог оружаног сукоба, што лидери обично постижу формулацијом националних захтева; „ултиматум” се шаље непријатељу и, када је одбијен, људи осећају да ништа друго није могуће осим рата.³²⁾

Оштра граница између припадника различитих заједница продубљује се стварањем „критичке когнитивне перцепције нечијег суседа као „другог“. Ово иницијално психолошко дистанцирање од доскорашњих пријатеља и суграђана, које представља заједничку одлику већине грађанских ратова између различитих етничких заједница, олакшава евентуалан процес дехуманизације „другог”.³³⁾ Дехуманизација и демонизација „другог“ обично су праћене представљањем „наше групе“ као супериорне и пуне врлина.

Према речима Алпорта, амбиваленција и конфузија, које се често јављају у животу, од човека могу да направе жртву различитих концепција других људи. Сигурност се проналази само у оквиру групе, у оквиру породице, цркве, племена, нације. Све друго изгледа непознато и опасно. У периодима криза и сукоба појављују се митови којима се велича „наша група“ и легенде које описују претњу или инфериорност „непријатељске групе“. Из слике која се ствара о „непријатељској групи“ често произилази веровање у неизбежност оружаног конфликта. Представе „непријатеља“, иначе, ретко кореспондирају са реалношћу како због основног непознавања чињеница, тако и због тенденција ка упрошћавању мотива и карактеристика „непријатељске групе“, чиме се оправдавају негативна осећања.³⁴⁾

Етничка мобилизација, стога, служи као основа за стварање и јачање концептуалног оквира теорије „пријатеља и непријатеља“,³⁵⁾ чиме се даље обликују идентитети и стварају границе нео-

32) Исто, р. 185.

33) K.R. Monroe, “Review Essay: The Psychology of Genocide”, *Ethics and International Affairs* 9, pp. 215-239, 1995, p. 216.

34) Gordon W. Allport, “The Role of Expectancy”, in *War*, Bramson and Goethals (eds.), Basic Books, New York and London, 1964, p. 193.

35) “friends and enemies” представља концепт познатог немачког политиколога Карла Шмита; погледати: Карл Шмит, “Пријатељ - Непријатељ”, у *Теорија политике*, Драган Симеуновић (ур.), Наука и друштво, Београд, 2002.

пходне за разликовање, понекад танке линије између „нас и њих“. Иако се „други“, то јест непријатељ, често дехуманизује у процесу интензивне етничке мобилизације, ово није неопходан корак у одређивању оштрих граница и припреми људи за сукоб. Карл Шмит наводи да „специфично политичко разликовање на које се могу свести политичке радње и мотиви јесте разликовање *пријатеља и непријатеља*... Разликовање пријатеља и непријатеља има сми-сао да означи крајњи степен интензитета везивања или раздвајања, асоцијације или дисоцијације; оно може теоријски и практично постојати, а да истовремено не би морала да се примене сва она морална, естетска, економска или друга разликовања. Нема потребе да политички непријатељ буде морално зао, нема потребе да он буде естетски ружан; он се не мора јављати као привредни конкурент и може чак изгледати пробитачно да се с њим праве послови. Он је управо онај други, странац, и за његову суштину је довољно да је у посебно интензивном смислу егзистенцијално нешто друго и страно, тако да су у екстремном случају с њим могући конфликти који се не могу решити ни неким унапред донетим генералним нормирањем нити пресудом неког „неучествујућег“ и зато „непристрасног“ трећег... Екстреман случај конфликта могу решити једино сами учесници међу собом, посебно свако од њих може једино сам одлучити да ли у конкретном случају конфликта другост странца значи негацију сопственог начина егзистенције, па се због тога одбија или савлађује како би се сачувао властити, бивствовању примерени начин живота“.³⁶⁾

Друштвена конструкција „другог“ заснована је на једној од најмоћнијих људских емоција, страху, с обзиром да би било немогуће етнички мобилисати групу против заједничког непријатеља уколико се тај непријатељ не би посматрао као потенцијална претња и опасност. Као и све остале емоционалне оријентације, карактеристичне за етничке и националне заједнице, страх представља културну конструкцију, као и друштвено подстакнуту и изнуђену појаву.³⁷⁾ Он укључује „реторички процес, симболичке ресурсе и репрезентујуће форме, којима се ствара демонизовани, дехумани-

36) Карл Шмит, „Пријатељ - Непријатељ“, у *Теорија политике*, Драган Симеуновић (ур.), Наука и друштво, Београд, 2002, стр. 271.

37) Robin M. Williams Junior, *The Wars Within: Peoples and States in Conflict*, Manas Publications, New Delhi, 2004, p. 140.

зовани и претећи, етнички дефинисани 'други'".³⁸⁾ Осећај страха је такође неопходан фактор у процесу етничке мобилизације, зато што је „људе могуће 'ускомешати' само уколико осећају да постоји нешто што би требало да изазове њихову реакцију, као што су страхови за будућност заједнице; мобилизација мора да буде резонантна да би функционисала".³⁹⁾

Како би се идентитети успешно створили или обновили, међутим, у већини случајева није довољно само ускладити јавни дискурс са циљевима националне идеологије, барем не уколико се очекују успешни резултати у кратком временском периоду; далеко већа ефикасност постиже се „стварањем историје на терену", које се углавном састоји од драматичних друштвених и политичких догађаја уз које неизбежно долази и нека форма политичког насиља, с обзиром да ништа није тако делотворно у јачању постојећих и стварању нових колективних идентитета као што су то „крв, патња и жртва".⁴⁰⁾ То је, уједно, и једини начин да се постигне потпуна или готово потпуна етничка хомогенизација и да се ућуткају сви они, евентуални, гласови који се противе насилним решењима спорова и, притом, омаловажавају и критикују значај и неопходност постојања јаког осећаја етничког и националног идентитета.

Насиље има велики утицај на етнички / национални идентитет, који се огледа како у његовом деструктивном, тако и у стваралачком потенцијалу и „вероватно не постоји врста друштвених релација која може наново да створи и замисли колективитете и лојалности, да прецрта и ојача друштвене границе тако радикално као насилна конфронтација".⁴¹⁾ Насиље, стога, представља јединствен друштвени феномен који има моћ да, не само уништи животе и друштвене везе, већ такође да буде креатор друштвених светова.⁴²⁾ Како се насиље повећава, почетна питања теже да буду искључивије редефинисана као „ми" против „њих", што доводи до повећавања групне кохезије и преданости. Политичке вође

38) R. Brubaker and D.D.Latin, "Ethnic and Nationalist Violence", *Annual Review of Sociology* 24, pp. 423-452, 1998, p. 442.

39) George Schopflin, *Nations, Identity, Power: The New Politics of Europe*, Hurst & Company, London, 2000, p. 258.

40) Погледати: *Anthropology of Violence and Conflict*, Ingo W. Shroder and Bettina E. Schmidt (eds.), Routhledge, London, 2001.

41) Ingo W. Shroder and Bettina E. Schmidt, "Violent Imaginaries and Violent Practices", in *Anthropology of Violence and Conflict*, Ingo W. Shroder and Bettina E. Schmidt (eds.), Routhledge, London, 2001, p. 20.

42) Исто.

проширују и продубљују своје апеле етничким присталицама, а доминантан постаје онај идентитет који је најзначајнији у односу на сукоб. Појављује се „динамичка мржња“ која може да се упореди са „безбедносном дилемом“ у међународним односима, у којој узајамни страхови, неповерење и анимозитети хране једно друго. Свака страна драматизује и увеличава разлику између сила добра и зла, и, евентуално, покушава да ту слику трансформише у основну разлику између брзих и мртвих. Како сукоб даље одмиче, умерени са ограниченијим циљевима, као што је аутономија, а не независност, не остварују ове циљеве кроз преговоре који, скоро увек, на почетку не успевају, и допуњују их или истискују радикали који су посвећени остваривању екстремнијих циљева помоћу насиља.⁴³⁾

У периодима етничких криза и сукоба рационални начин размишљања често смењују емоцијама набијене мисли и активности, што, само по себи, повећава привлачност националних идеологија и интензивира осећај етничког / националног идентитета. Учесници етничких сукоба, како непосредни, тако и посредни, углавном испољавају врло висок ниво емотивности, а емоције „пружају идејама, идеологијама, идентитетима, као и интересима, мотивациону моћ. Као што морају да одговоре на когнитивне мреже и моралне визије, организатори и учесници покрета се ослањају и позивају на већ постојеће емоције као што су страх, бес, или чак љубав”.⁴⁴⁾ Сваки процес мобилизације на етничкој основи и оружаног конфликта који произилази из ње праћен је правом експлозијом мешавине интензивних, негативних и позитивних, емоција. Јака осећања страха, беса и мржње према непријатељу углавном се јављају упоредо са осећајима емпатије, ентузијазма и наде у оквиру граница саме групе. Што је сукоб дужи, а насиље бруталније и масовније, то и емоције, нарочито негативне, постају све интензивније; неповерење, бол, стид, безнађе, мржња, осветољубивост у потпуности преплављују већину, посредних и непосредних, учесника у конфликту. Након дужег времена и поновљених циклуса насиља осећања „чисте“ мржње јачају до те мере да су у стању да подстакну насиље без икаквог повода, што доводи до „ратног хаоса“ који карактерише већину дуготрајних оружаних етничких конфликта.⁴⁵⁾ У исто време долази до пораста осећаја емпатије на

43) Исто, pp. 295-296.

44) J. M. Jasper, “The Emotions of Protest: Affective and Reactive Emotions in and around Social Movements”, *Sociological Forum* 13 (3), pp. 397-424, 1998, p. 420.

45) Robin M. Williams Junior, *The Wars Within: Peoples and States in Conflict*, Manas Publications, New Delhi, 2004, p. 139.

етничкој основи, везаности за заједничку културу, религију и све карактеристике и симболе који одређују заједницу. У рату се, истовремено, изоштравају и бришу границе и разлике; у жаришту сукоба готово да није могуће задржати амбивалентну позицију, поготово ако се ради о припадницима једне од заједница које учествују у конфликту; у процесу своје међусобне интеракције, идентитет и насиље хране једно друго. Како сукоб одмиче умањује се свака могућност евентуалног компромиса; тежиште је искључиво на линији раздора, свака заједница постаје све мање пријемчива за ставове оне друге, а проток информација у оквиру групе почиње да циркулише у друштвеном ехо простору. Сваки од сукобљених колективитета ствара своју сопствену реалност, своју сопствену историју, свој скуп „чињеница”, своја дистинктивна „објашњења” догађаја, истовремено игноришући, трансформишући или одбијајући алтернативна веровања и интерпретације. У крајњем случају, сваки колективитет развија сопствену систематичну идеологију усмерену ка ригидној, затвореној слици света. До неке границе, што је дужи низ насилних интеракција, то је већа вероватноћа да ће читав процес добити аутономан, само-обнављајући карактер.⁴⁶⁾

Невероватна моћ насиља у великој мери лежи у чињеници да, једном када сукоб почне, он више не оставља много опција оним сегментима друштва који га иницијално нису подржавали. Другим речима, када „потече крв” она убрзо уђутка „слабе и неодлучне” припаднике одређене етничке заједнице, стављајући их пред „свршен чин” који им не оставља много избора. Употреба насиља, која неминовно изазива одмазду против припадника групе, има нарочито упадљив ефекат у томе да учвршћује етнички расцеп, „доказује” да заједнички интереси иду искључиво линијом тог расцепа, стога потврђујући представу (идеју) етничке групе као праве целине са правим, објективним интересом у односу на друге групе, на исти начин на који је уређен однос између међународног система и појединачних држава. Насиље намеће ову етницизовану реалност као нешто природно, на тај начин даље лимитирајући будуће политичке опције.⁴⁷⁾

Насиље је делотворно како због својих непосредних, физичких резултата, тако и због моћи и легитимитета који из њега произ-

46) Исто, p.190

47) V.P. Gagnon Jr., "Ethnic Conflict as an Intra-Group Phenomenon: A Preliminary Framework", *Revija za sociologiju*, 26 (1-2), str. 81-90, Zagreb, 1995, str. 88-89.

илазе. Наиме, рат као дуготрајан процес само с времена на време кулминира насиљем и на свим зараћеним странама постоји велики број појединаца који нису суочени са његовом директном претњом, али се ефикасност насиља као представе протеже кроз време и простор, шаљући јасну поруку огромној већини људи који нису директно погођени њиме.⁴⁸⁾

Сваки чин насиља у међуетничком сукобу има моћ да мобилише људе на етничкој основи и допринесе њиховом националном „освешћивању”; што је злочин бруталнији и масовнији, то је и његов потенцијал да окупи људе у оквиру исте заједнице већи, као и његова моћ да створи и одржи ратна сећања у свести великог броја припадника групе; на сличан начин, што је непријатељ јачи, а конфликт дужи и деструктивнији, колективни идентитети постају доминантнији, а перцепција етничких посебности све јаче изражена.⁴⁹⁾ Дуготрајан конфликт продубљује јаз и разлике између сукобљених група, дефинишући „непријатеља” у складу са његовом улогом у сукобу и утицајем на супротну страну, док се и она, истовремено, сама позиционира и дефинише великим делом управо кроз свој однос опозиције према противнику.

НАСИЉЕ И ПОЛИТИКА ИДЕНТИТЕТА – ЕТНИЧКО И КУЛТУРНО ЧИШЋЕЊЕ

Насиљем се, брзо и ефикасно, постижу резултати који се не могу постићи ни на један други начин. Освајањем територија, протеривањем непријатељског становништва и уништавањем трагова његовог постојања, историје и културе, „чисти” се простор будуће егзистенције победничке етничке заједнице; истовремено се бришу сви елементи и „докази” заједничког живота различитих група како у материјалном свету, тако и у свести самог становништва, било да се ради о жртвама насиља или његовим починиоцима. Насиље и страх имају застрашујућу моћ да у тренутку униште сећања и везе грађене годинама. Након свега, поверење је крхко у смислу да је потребно дуго времена да се изгради, а релативно га

48) Ingo W. Shroder and Bettina E. Schmidt, “Violent Imaginaries and Violent Practices”, in *Anthropology of Violence and Conflict*, Ingo W. Shroder and Bettina E. Schmidt (eds.), Routledge, London, 2001, p. 6.

49) Погледаати: Glenn Bowman, “The Violence on Identity”, in *Anthropology of Violence and Conflict*, Ingo W. Shroder and Bettina E. Schmidt (eds.), Routledge, London, 2001, pp. 25-46; Robin M. Williams Junior, *The Wars Within: Peoples and States in Conflict*, Manas Publications, New Delhi, 2004.

је лако уништити.⁵⁰⁾ Насиљем се често ствара „празан простор“, брисањем старих сећања и истовременим стварањем нових. На тај начин се сложени, вишеструки или ослабљени идентитети бришу, уступајући место поједностављеним, јасно дефинисаним моделима идентификације, конструишу се чврсте и непробојне границе око чланова групе, а „нечисто“ се претвара у „чисто“.

Већина националних идеолога заступа теорију према којој друштвене и културне границе морају да буду недвосмислене, јасно оцртане и „дигиталне“ или бинарне из чега, између осталог, произилази и то да оне морају да се поклапају са просторним, политичким границама.⁵¹⁾ Да би модерна национална држава не-сметано функционисала њој је, стога, неопходно извесно „поједностављивање“, у одређеним случајевима комплексне, етничке реалности на терену, односно стварање конкретних, недвосмислених етничких / националних идентитета из којих проистиче подела на припаднике „наше“ и „других“ заједница, из које даље произилази јачање осећаја припадности и везаности за државу и њене институције.⁵²⁾ У појединим случајевима ова поједностављивања нису верне представе реалности, али пошто иза њих стоји државна моћ, она имају могућност да мењају реални свет, чинећи га сличнијим поједностављеном и лако разумљивом моделу посматрања.⁵³⁾

У комплексним, изразито етнички хетерогеним државама са историјом међуетничких конфликта, „поједностављивање“, иначе сложених односа између различитих заједница, често је могуће постићи једино оружаним сукобима, који за последицу углавном, између осталог, имају и територијално раздвајање становништва у оквиру етнички хомогенизованих целина, процес познат под називом „етничко чишћење”.⁵⁴⁾ Наиме, циљ етничких сукоба понекад је контрола над људима, али много чешће у питању је контрола над територијом. Циљ бар једне стране је да освоји територију и

50) Погледати: Peter Hakansson and Fredrik Sjöholm, “Who do you Trust? Ethnicity and Trust in Bosnia and Herzegovina”, *Working Paper 216*, Europe-Asia Studies, Lund University, Lund, 2005.

51) Thomas Hulland Eriksen, *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*, Pluto Press, London, 1993, p. 114.

52) Погледати: Ernest Gellner, *Nations and Nationalism*, Blackwell, Oxford, 1983.

53) Погледати: James Scott, “State simplifications: Nature, space and people”, *Journal of Political Philosophy*, Vol. 3, Issue 3, 1995, pp. 191-233.

54) Robert M. Hayden, “Democracy Without the Demos? The Bosnian Constitutional Experiment and the Intentional Construction of Nonfunctional States”, *East European Politics and Societies*, Vol 19, No.2, 2005, p. 240.

ослободи је од људи тако што ће их протерати, побити или обоје, тј. спровести „етничко чишћење“. Ови сукоби су жестоки, ружни и обе стране се ангажују у масакру, тероризму, силовању и мучењу. Територија која је у питању често је за обе стране симбол њихове историје и идентитета, света земља на коју имају неприкосновено право⁵⁵⁾. Дубок емотиван значај који одређена територија има за обе, или чак више етничких група, значајно отежава компромис јер су у свести сукобљених страна јасно уцртане границе „њихове земље“, а такву земљу је тешко поделити – могуће ју је само „покидати“, што се у оваквим ратовима често и дешава; свака страна „граби“ колико може територије, успут је „чистећи“ од нежељеног становништва друге етничке припадности. Политика ове врсте „етничког инжињеринга“ представља масовну појаву у савременим грађанским ратовима између различитих етничких група. Џорџ Шопфлин истиче да је идеја иза овог 'решења' „то да је етнички очишћена држава углавном стабилнија, боље интегрисана, мање оптерећена сталним проблемима везаним за мултиетничност и слично. Моралне сумње због убијања или протеривања великог броја људи другачије етничке припадности не постоје управо зато што су етнички другачији. Стога овај метод представља ултимативну реалност етницизма, сурову, али несумњиво ефективну по резултатима“⁵⁶⁾.

„Етничко чишћење“ не значи само истребљење припадника „друге групе“; оно такође значи елиминацију алтернативних избора идентитета,⁵⁷⁾ што представља неопходан корак у циљу „поједностављивања“ сложених односа у мултиетничким државама. Сврха етничког чишћења је, између осталог, успостављање оштрих линија разграничења између различитих етничких идентитета и истовремена елиминација „алтернативних“ опција идентификације. Процеси етничке хомогенизације и чишћења су, стога, мотивисани и неопходношћу стварања јединствених и недвосмислених идентитета, нарочито у случајевима мешовитог етничког порекла, и брисања свих елемената мешавине и неодређености, који би представљали претњу постојећим или новоствореним на-

55) Семјуел П. Хантингтон, *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*, Романов, Бања Лука, 2000, стр. 280.

56) George Schopflin, *Nations, Identity, Power: The New Politics of Europe*, Hurst & Company, London, 2000, p. 269.

57) Katherine Verdery, "Ethnicity, nationalism, and state-making – 'Ethnic groups and boundaries': Past and Future", in Hans Vermeulen and Cora Govers (eds.), *The Anthropology of Ethnicity: Beyond "Ethnic Groups and Boundaries"*, Het Spinhuis, Amsterdam, 1994, p. 38.

ционалним државама. У оружаним сукобима политика етничког чишћења суштински отвара пут прекрајању граница и стварању моноетничких, „чистих” региона, што, на неки начин, утиче на промену тока историје и њеног „мултикултурног наслеђа“, и, истовремено, „изнова исписује текстуалност територије”.

У великом броју случајева, циљ рата није само освајање територија и физичко уништење људи, већ такође систематично уништење њихове културе, традиције и историје, односно потпуно искорењивање трагова историјског постојања одређене етничке групе на одређеној територији. Из тог разлога, уколико се рат посматра као колективно искуство, може се рећи да се његов основни утицај на жртве одвија путем њиховог присуствовања уништењу друштва оличеног у њиховој историји, идентитету и систему вредности.⁵⁸⁾

Етничко чишћење је, заправо, готово увек праћено систематским уништењем свих трагова постојања „непријатељске” заједнице, од којих су најважнији религијски објекти и други споменици културе. Уништавање културних споменика, у суштини, заправо, рефлектује често „нелагодну” историјску коегзистенцију различитих етничких група константно ангажованих у борби за моћ и територију. Обзиром да се етничке групе симболично конституишу на границама којима се „једно“ дефинише у односу на „друго“, материјална култура која се везује за одређену групу може, између осталог, да представља ту разлику, чак и између оних заједница које су доста сличне. Нарочито у кризним периодима, културни симболи често добијају огроман значај који у великој мери дефинише и ствара осећај различитости. Док се разлика одбија, истоветност пружа извор легитимитета. Идеја повезаних концепата културе и права обезбеђује моћну мобилишућу дијалектику која има моћ да алтернативно привилегује и негира, блиско утичући на саму идеју легитимитета.⁵⁹⁾

Већина етнички мотивисаних ратова за територију праћена је неком врстом етничког и културног чишћења, увек из истих разлога: брисања трагова постојања једне етничке / културне групе у циљу стварања новог простора и новог почетка за другу заједницу.

58) Погледати: Derek Sumerfield, “The Impact of War and Atrocity on Civilian Populations: Basic Principles for NGO Interventions and a Critique of Psychosocial Trauma Projects”, *Overseas Development Institute*, London, 1996.

59) Погледати: J.K. Cowan, M.B. Dembour and R.A. Wilson, *Culture and Rights: Anthropological Perspectives*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001.

Циљ ових чинова је брисање свих знакова постојања непријатеља и, накнадно, стварање новог моноетничког простора лишеног присуства другачијих култура, религија и етницитета. Наиме, с обзиром да су етничке групе културно дефинисане, оне могу да буду елиминисане уколико нестане њихова култура, чак и ако не дође до физичког уклањања људи. Стога систематско и намерно уништавање материјалне културе која делимично дефинише такву етничку групу чини интегрални део тог културног чишћења... Брисање материјалне културе... у ствари оправдава читав процес поричући оно што се дешавало раније и поричући постојање и целисходност етничке различитости.⁶⁰⁾ Моћ обезвређивања или брисања културе, стога, фундаментално утиче на легитимност групе и, у екстремним случајевима, њено право да постоји, с обзиром да исто као што заједнице могу да буду „замишљене”, могућ је и супротан процес у оквиру кога се оне „дематеријализују”.

Културно чишћење територије пружа политички легитимитет онима који „владају земљом”, с обзиром да територија представља више од комада земље; она има дубок симболички значај за политичку моћ етничке групе, универзалну прихватљивост њене моралне вредности и гаранцију њене културне репродукције.⁶¹⁾ Уништавање, некада стотинама година старих, културних и религијских споменика често се једноставно доживљава као начин брисања одређеног периода историје и спречавања било какве будућности за нежељену етничку заједницу на спорној територији. Ово је обично праћено порицањем самог историјског постојања уништених споменика и светилишта, као и релативно брзим подизањем нових културних и верских објеката на местима старих, тиме презентујући „нову историју” и нову будућност за победнике на спорном делу земље. На овај начин се „пружа опипљив и потенцијално растегљив резервоар 'легитимитета' који се може користити у циљу потврђивања историјских права на територију и идентитет, нарочито етнички идентитет. Уништити материјалну културу која дефинише или се сматра да дефинише групу делимично свакако представља покушај брисања, врсту *damnatae memo-*

60) Pamela De Condappa, “Cultural Genocide in Bosnia and Herzegovina - Destroying Heritage, Destroying Identity”, *Spring 2006 Genocide Studies Seminars*, Yale University, 2006, pp. 1-2.

61) George Schopflin, *Nations, Identity, Power: The New Politics of Europe*, Hurst & Company, London, 2000, p. 240.

гае која је одувек карактерисала и консолидовала победничку верзију историје”⁶²⁾

* * *

Насиље, вероватно, представља најјачу силу која се налази иза процеса стварања, развоја и обликовања етничког / националног идентитета, док је рат најделотворнији начин да се помоћу крви и патње изазову промене које се неизбрисиво урезају у колективно памћење народа. Вечито присутни потенцијал код појединаца да се поставе у позицију раздвајања и пројектовања себе самих у „добре“ (хероје) и „лоше“ (непријатеље) најделотворније се постиже ратном реториком у којој позитивна и негативна идентификација са „другима“ мења границе групе стварајући констелацију идентитета. Свака претња физичком опстанку и идентитету етничке или националне групе доводи до мобилизације унутар заједнице и тесног повезивања њених чланова. У оквиру такве заједнице развијају се јаке противречне емоције - анимозитет и отпор према непријатељу, и, истовремено, блискост и солидарност са другим припадницима групе. Иако сваки оружан сукоб подстиче стварање заједништва у оквиру групе у циљу одбране територије, културе и живота њених чланова, међу којима је један од најзначајнијих афирмација етничких / националних идентитета, у ратовима изазваним, мотивисаним и представљеним етничким разликама углавном се испољава далеко виши степен емотивности, док се насиље уклапа у културне шаблоне и постаје симбол културних вредности што најчешће доводи до јачања стварних или перципираних узрока конфликта – етничких идентитета. У периодима етничких мобилизација и сукоба насиље и идентитет изузетно снажно утичу једно на друго. Јак осећај етничког идентитета у кризним периодима олакшава колективну мобилизацију и подстиче сукобе; са друге стране, конфликти и насиље јачају етничке везе, емпатију и идентитете. Последице оваквих сукоба готово увек укључују ојачане етничке и религијске идентитете, оне исте због којих је рат и вођен, територије освајане, а људи протеривани и убијани; сви други, „успутни“ идентитети губе се и нестају под притиском насиља. Посебан значај улоге етнички мотивисаних сукоба у афирмацији идентитета лежи у чиње-

62) Pamela De Condappa, “Cultural Genocide in Bosnia and Herzegovina - Destroying Heritage, Destroying Identity”, *Spring 2006 Genocide Studies Seminars*, Yale University, 2006, pp. 1-2.

ници да се насиљем у јако кратком временском периоду постижи резултати за које би, иначе, биле потребне деценије, некад чак и векови. Поред тога, етнички идентитети „урезани у крви“ показују се као снажнији, отпорнији и дуготрајнији од идентитета насталих „класичним“ културним обликовањем.

Литература

- Базић, Јован, „Национални идентитет у процесу политичке социјализације“, *Српска политичка мисао*, бр. 4/2011, Институт за политичке студије, Београд, 2011.
- Bramson and Goethals (eds.) *War*, Basic Books, New York and London, 1964.
- Brubaker, R. and D.D. Latin, “Ethnic and Nationalist Violence”, *Annual Review of Sociology* 24, 1998.
- Vermeulen, Hans and Cora Govers (eds.), *The Anthropology of Ethnicity: Beyond “Ethnic Groups and Boundaries”*, Het Spinhuis, Amsterdam, 1994.
- Gagnon, V.P. Jr, “Ethnic Conflict as an Intra-Group Phenomenon: A Preliminary Framework”, *Revija za sociologiju*, 26 (1-2), Zagreb, 1995.
- Гаћиновић, Радослав, „Национални идентитет и безбедност модерне државе“, *Наука, безбедност и полиција*, бр.1/2011, Криминалистичко полицијска академија, Београд, 2011.
- Гаћиновић, Радослав, *Политичко насиље и глобализација*, Драслар Партнер, Београд, 2008.
- Gellner, Ernest, *Nations and Nationalism*, Blackwell, Oxford, 1983.
- Gurr, Ted Robert, *Minorities at Risk: A Global View of Ethnopolitical Conflicts*, United States Institute of Peace, Washington D.C., 1993.
- De Condappa, Pamela, “Cultural Genocide in Bosnia and Herzegovina - Destroying Heritage, Destroying Identity”, *Spring 2006 Genocide Studies Seminars*, Yale University, 2006.
- Delors, Jacques, “Questions Concerning European Security”, *Adress*, International Institute for Strategic Studies Brussels, 10.09.1993.
- Eriksen, Thomas Hulland, *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*, Pluto Press, London, 1993.

- Jasper, J.M., "The Emotions of Protest: Affective and Reactive Emotions in and around Social Movements", *Sociological Forum* 13 (3), 1998.
- Jenkins, Richard, *Social Identity*, Routledge, London, 1996.
- Кецмановић, Ненад, *Домети демократије*, Београд: ФПН, 2005.
- Kolsto, Pal (ed.), *Myths and Boundaries in South-Eastern Europe*, Hurst & Company, London, 2005.
- Милашиновић, Радомир М. и Срђан М. Милашиновић, *Основи теорије конфликта*, Факултет безбедности, Београд, 2007.
- Милошевић, Јасна, „Значај националног идентитета“, *Српска политичка мисао*, бр. 1-4/2003, Институт за политичке студије, Београд, 2003.
- Милошевић, Зоран, „Улога идеологије у развоју личности“, *Политичка ревија*, бр.1/2009, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- Monroe, K.R., "Review Essay: The Psychology of Genocide", *Ethics and International Affairs*, 9, 1995.
- Пешић, Милена, „Национални идентитет и интеркултурни дијалог“, *Национални интерес*, бр. 2/2012, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Раденовић, Сандра, „Национални идентитет, етницитет, (критичка) култура сећања“, *Филозофија и друштво*, 3/2006, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2006.
- Симеуновић, Драган (ур.), *Теорија политике*, Наука и друштво, Београд, 2002.
- Smith, Anthony D. (ed.), *Ethnicity and Nationalism*, E.J. Brill, Leiden, 1992.
- Smith, Anthony D., *Ethno-Symbolism and Nationalism: A Cultural Approach*, Routledge, London and New York, 2009.
- Smith, Anthony D., *The Cultural Foundations of Nations: Hierarchy, Covenant and Republic*, Blackwell, London, 2008.
- Smith, Anthony D., *Nationalism*, Polity Press, Cambridge, 2010.

- Становчић, Војислав, „Појам националне мањине и третирање индивидуалних и колективних права“, *Годишњак Факултета политичких наука*, Факултет политичких наука, Београд, 2008.
- Становчић, Војислав, *Политичке идеје и религија*, друго допуњено издање, Удружење за политичке науке и Чигоја штампа, Београд, 2003.
- Стојадиновић, Миша, „Изазови формирања идентитета у савременом друштву“, *Политичка ревија*, бр. 3/2011, Институт за политичке студије, Београд, 2011.
- Sumerfield, Derek, “*The Impact of War and Atrocity on Civilian Populations: Basic Principles for NGO Interventions and a Critique of Psycho-social Trauma Projects*”, Overseas Development Institute, London, 1996.
- Shroder, Ingo W. and Bettina E. Schmidt (eds.), *Anthropology of Violence and Conflict*, Routhledge, London, 2001.
- Scott, James, “State simplifications: Nature, space and people”, *Journal of Political Philosophy*, Vol. 3, Issue 3, 1995.
- Schermerhorn, R.A., *Comparative Ethnic Relations: A Framework for Theory and Research*, Random House, New York, 1970.
- Schopflin, George, *Nations, Identity, Power: The New Politics of Europe*, Hurst & Company, London, 2000.
- Хантингтон, Семјуел, *Сукоб цивилизација*, Романов, Бања Лука, 2000.
- Hayden, Robert M., “Democracy Without the Demos? The Bosnian Constitutional Experiment and the Intentional Construction of Nonfunctional States”, *East European Politics and Societies*, Vol 19, No. 2, 2005.
- Hakansson, Peter and Fredrik Sjöholm, “Who do you Trust? Ethnicity and Trust in Bosnia and Herzegovina“, *Working Paper 216*, Europe-Asia Studies, Lund University, Lund, 2005.
- Hechter, Michael, *Containing Nationalism*, Oxford University Press, Oxford, 2000.
- Cowan, J.K., M.B. Dembour and R.A. Wilson, *Culture and Rights: Anthropological Perspectives*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001.
- Williams, Robert M. Junior, *The Wars Within: Peoples and States in Conflict*, Manas Publications, New Delhi, 2004.

Jelena Vukoicic

ETHNIC VIOLENCE AND IDENTITY

Resume

Ethnic wars and violence have multiple significant social functions, out of which one of the most important is their role in the formation and affirmation of individual and collective ethnic / national identity. Although every armed conflict starts a number of mechanisms crucial for the creation of the cohesion of a community in order to defend the territory, culture and lives of its members, out of which one of the most important is the affirmation of ethnic / national identities, conflicts caused, motivated and represented by ethnic and / or religious differences often manifest much higher level of emotionality, while the violence is fitted within a cultural frame, becoming a symbol of cultural values, which consequently leads to the strengthening of the real or imagined causes of conflict -

ethnic and religious identities. The direct experience of war has an immense impact on humans, affecting their sense of self in multiple ways. Every threat to the physical survival and identity of the ethnic or national group leads to the mobilization of the community and close bonding of its members. Individuals and communities faced with a danger of physical extinction naturally turn toward each other for that increases their chances of survival and the ability to fight off the enemy. The collective arousal of a political crisis within a society, where one man's opportunity is another's danger, can cause rapid shifts and polarizations which confound what has gone before. Within such a community, strong, contradictory emotions are being developed – animosity and resistance towards the enemy, and, at the same time, closeness and solidarity with the other group members. The structure of the relations and connections between ethnic violence and identity is extremely complex, for these two phenomena have symbiotic relationship and influence each other in different ways – every threat to a national collectivity leads to the cohesion within a community and rise of all the factors which determine its ethnic and cultural characteristics, while, on the other hand, a strong feeling of national identity facilitates and encourages mobilization on the ethnic base in the case of the threat of conflict.

In many cases, the aim of the war is not only the gain of the territories and the physical destruction of the people, but also the systematic destruction of their culture, tradition and history, that is, the complete eradication of the histo-

rical existence of the particular national or ethnic group on a particular territory. Therefore, if a war is observed as a collective experience it could be said that its primary impact on victims is through their witnessing the destruction of a social world embodying their history, identity and living values.⁶³⁾ Faced with a possible eradication of their culture and value systems people naturally or, in some cases, even forcibly tend to start identifying themselves in ethnic and national terms. The other reason for the emphasis on a shared culture in the times of crisis is its 'bonding power.' The sense of "the community" and the boost of the morale is further enhanced by the emphasis on all the shared traits of an ethnic group or a nation, particularly those that make it distinguishable and different from an enemy. The first-hand experience of the war, therefore, serves as a base for creating the conceptual frame of the "friends and enemies" theory which serves to further shape identities and create boundaries necessary for distinguishing, at the times, the thin line between "us and them." Individuals and communities, therefore, in most cases emerge from the wars being more aware of their sense of identity, and feeling strongly about traits shared by their national or ethnic group.

Key words: ethnic community, ethnic / national identity, ethnic mobilization, ethnic conflict, violence, war .

63) Derek Sumerfield, "The Impact of War and Atrocity on Civilian Populations: Basic Principles for NGO Interventions and a Critique of Psychosocial Trauma Projects" Overseas Development Institute, London, 1996.

Овај рад је примљен 15. августа 2013. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 27. септембра 2013. године.